

Riksintresse för kulturmiljövården

Östermalma (D45)

Öster-Malma slott, sydvästra flygeln med barockpark, foto PB

KUNSKAPSUNDERLAG

Värden

Kunskapsvärde

Gårdsplaceringen i landskapet vittnar om stormaktstidens vilja att kolonisera lämpliga platser med ”vild natur”. De bevarade strukturerna vittnar tydligt om detta. 1600-talsbebyggelsen är välbevarad både interiört och exteriört och utgör tydliga exempel från en allmänt sett väldokumenterad arkitekturhistorisk epok. Till denna hör parkanläggningen med sina terrasser och stentrappor. Stall- och vagnsliderflyglarna samt spannmålmagasinet utgör arkitektonisk tidstypiska exponenter och är välbevarade från första halvan av 1700-talet. Riksintresset bör kunna ha betydelse ur vetenskapligt perspektiv som studieexempel på landskap i förändring med tydliga företeelser bevarade från olika epoker både vad gäller kulturgeografiska- och förhistoriska företeelser, socialhistoriska studier eller för studier i arkitekturhistoria.

Upplevelsevärde

Herrgårdsanläggningens centrala delar med dess flyglar, olika gårdsplaner och parkanläggningar har pga hög autenticitet stort upplevelsevärde. Ekonomibebyggelsen som tillhör herrgården har även den stort upplevelsevärde då dess utformning, ålder och historia bitvis är ovanlig. Inägomarken är utsatt för stordrift varför denna i sig inte är varierande. Istället är skillnaden mellan inäga och utmark väl avläsbar och tidstypisk för 1900-talets stordrift i stora skiften. Landskapsrummet, inägorna samt siktlinjer över Malmasjön och mot nordöst, där torpet Klippan har legat, är av stort upplevelsevärde. Jordbrukets betydelse manifesteras trots det till synes ensliga läget i skogsbygd av en stor fd ladugård och ett större timrat spannmålmagasin från 1700-talet. Moderna inslag är få och väl inlemmade i miljön (2010).

Bruksvärde

Herrgårdsanläggningen har idag stor betydelse som historiskt minnesmärke. Då herrgården ägs av Svenska jägarförbundet och därmed är halvpublik i egenskap av utbildningsort och rekreationsplats för förbundets medlemmar har den historiska miljön stort bruksvärde. Besökare kan lätt ta del av herrgårdsmiljöns speciella historiska värden.

Besökande kan uppleva partier av de centrala inägorna som storskaliga vad gäller brukningsformerna. Inägornas omgivning med stora obebyggda eller glest bebyggda skogsområden runt dessa inger dock en känsla av enslighet och är ett utmärkande drag för riksintresseområdet. Området som sådant har stort värde för brukarna, främst Jägarförbundets medlemmar, men även skogen och jordbruksmarken har stort värde för dess brukare. En varsam förvaltning av området har medfört att det kan brukas relativt intensivt och ändå motsvara kraven på bevarande och modernt nyttjande.

Ägarna marknadsför herrgården som historiskt besöksmål för kursdeltagare och för allmänhet. Visningar ordnas av CDL. Besökare torde kunna ha stor nytta av områdets relativt oexploaterade struktur som attraktivitetshöjande faktor. Främst de södra delarna av området där gårdsmiljön är belägen och landskapsrummet runt denna utgör en väsentlig del av kulturmiljövärdet.

Mål för att tillgodose riksintresset

- kunskapsvärde, upplevelsevärde och bruksvärde

Landskapet med dess kulturhistoriska strukturer och komponenter ska vårdas och vidmakthållas för att öka förståelsen och kunskapen om riksintresseområdet. Herrgårdsmiljön med sina inägor omgivna av skogsmark och sjö ska vårdas och förvaltas så att de bevaras opåverkade så långt möjligt och kan upplevas. Den historiska bebyggelsen ska behålla sin autenticitet. Lokalbefolkning och fastighetsägare ska vara medvetna om områdets värden så brukandet blir varsamt och en tillgång för bygden och samhället i övrigt.

Det innebär att:

- Bebyggelse underhålls på antikvariskt anpassat vis.
- Ny bebyggelse underordnas befintlig bebyggelses struktur och utformning.
- Fortsatt brukande av jordbruks- och skogsmarken, bete av hagar, hävdande av bryn och ängar är viktigt för att områdets karaktär ska bestå.
- Alléer och parkanläggningar underhålls.
- Förändringar och nya inslag ska i alla lägen underordna sig utpekade värden och åtgärder ska genomföras på ett sådant vis att kunskapsbärande företeelser inte påverkas negativt.
- Fornlämningar bevaras.

Beskrivning

Naturgeografi

Herrgårdsanläggningen ligger på en mindre höjd vid Malmasjön, omgiven av mjukt kuperad odlingsmark. Bortom odlingsmarken, i nordost, norr och nordväst tar höglänta moränmarker vid dominerade av barrskog. Väster om Malmasjön präglas området av obrutna skogshöjder där Eriksgatan passerar. Gården är i princip belägen på ett näs mellan Malmasjön och sjön Likstammen.

Dagens landskapsbild

Man nalkas området från norr eller söder via bilväg. Efter att ha passerat skogsmarker mynnar vägarna i ett mindre parti intensivt brukad inägomark närmast herrgårdsanläggningen. Vägsträckningen från söder är den sista biten mot stallet och vagnslidret allékantad. Mot norr är vägen kantad av en lindallé. Herrgårdsmiljön är starkt präglad av sin egen verksamhet över tid, all synlig bebyggelse inom inägomarken har koppling till

herrgårdsanläggningen. Malmasjöns stränder är med något undantag helt skogsklädda, obrutna och obebyggda. Upplevelsen av herrgårdsanläggningens ensliga placering är stark.

Dagens brukande

Kursgård ägd av Svenska Jägarförbundet. Jordbruksmark. Skogsbruk. Fritidsfiske.

Dagens bebyggelsestruktur

I princip ingen nytillkommande bebyggelse under 1900-talets senare del förutom kursgårdens lokal öster om herrgården. Den historiska bebyggelsen dominerar helt. Ålderdomlig bebyggelseprägel inom hela inägomarken. Herrgårdsanläggningen ritad av Jean de la Vallée

Historiska skikt

Förhistorisk tid – I området har påträffats lösfynd från stenåldern, i området finns många gynnsamma lägen för stenåldersboplatser. I området finns några gravar och ett mindre gravfält i området för Öster-Malma by som föregått säteribildningen. Malmasjön och Likstammen i öster är sjöar som omges av fornborgar som tillsammans ingått i ett större fornborgssystem från övergången äldre-yngre järnålder. På Öster-Malma marker ligger Penningsby skans i väster och Korpbergets fornborg i öster, i var sin ände av Malmasjön.

1600-tal - Adelns etablering på platsen verkar ske ca 15-20 år före CDL uppförs. Gården Tovetorp väster om Malmasjön har Geometriska lantmäterihandlingar från år 1645 och kan ev var den enhet man avgärdat från vid godsets bildande. Tillgången till information kring Öster-Malmas tidiga historiska omständigheter är begränsad. CDL med huvudsakligt utseende från 1660-talet med undantag för vissa fönsterförändringar under 1800-talets mitt. Flyglar mot sjön i stort från uppförandetiden.

1700-och 1800-talet - Stall och vagnslider från 1730-40-talen. Fd ladugård från 1800-talet nu kansli-, kurs och restaurangbyggnad.

1900-talet - Kursgårdsbyggnad från sent 1900-tal. Jordbruksmark i stordrift präglad av det sena 1900-talet. Herrgårdsanläggningens sjöfront med Malmasjöns obrutna västra strand förstärker platsens historiska prägel.

Värdetext 1987

Öster Malma : ”Herrgårdslandskap kring Östermalma 1600-talssäteri. Mangård med flyglar och park från 1660-talet efter ritningar av Jean de la Vallée, gårdsflyglar och ekonomibyggnader från 1700-tal. Gravfält efter av säteriet avhysta byar, fornborgar.

Historiska näringar

Jordbruk, skogsbruk, tegelbruk

Kommunikation

I var ände av Öster-Malma sjön ligger fornborgar som visar att Malmasjön ingått i en förhistorisk vattenfarled med riktning nordväst till sydost. I nordväst passerar den forna Eriksgatan som går från Strängnäs-Björnlunda till Aspa Löt - Nyköping i nord-sydlig riktning.

Samhällsfunktioner

Idag Svenska jägarförbundets hemvist och kursgård.

Makt

Herrgårdens första ägares (Wilhelm Drakenhielm och Anna Maria Silverstjernas) ekonomiska och samhällseliga status under mitten av 1600-talet är lätt avläsbar i herrgårdens monumentalitet, arkitektur och arkitekturhistoria. W Drakenhielm var generaltullmästare och dennes andra fru, A M Silverstjerna var dotter till hovrådet Johan Silverstjerna. Wilhelm Drakenhielms dotter från första äktenskapet gifte sig sedermera med Erik Dahlberg som avbildat anläggningen i Svecia antiqua.

Vems landskap

Adelns herrgårdslandskap under stormakts- och frihetstiden, därefter den agrarhistoriska revolutionens.

Visuella/historiska samband

Upplevelsen av att anläggningen än idag är placerad enligt är en väsentlig betydelsebärare för miljön som helhet. Så valdes platsen vid anläggandet och platsens karaktär har i princip helt bevarats sedan den tiden. De obrutna obebyggda skogspartierna runtom herrgårdsmiljön är därför mycket viktiga att bibehålla. Detta motiverar ett utökat riksintresseområde framförallt mot väster, nordväst, nordöst och norr. I nordost är en viktig komponent bevarad från stormaktstidens anläggande - en bitvis allékantad siktlinje mellan herrgården och torpplatsen Klippan. Grindstugorna Bruket och Backen (inom riksintresseområde D43, Eriksgatan) från 1700-talet. Historiskt samband med förhistorisk etablering samt under medeltid två på platsen liggande gårdar som avhysts vid godsets etablering.

Koppling till naturgeografi

Tydligt samband med de av naturen givna förutsättningarna med enligt läge intill Malmasjön omslutet av de skogshöjder som omger inägorna.

Administrativa uppgifter

Namn och identitet: Östermalma (D45)

Socken: Ludgo sn

Kommun: Nyköping

Karaktärstyp: Herrgårdsmiljö

Karaktärsord: Säteribildning, corps de logi, flyglar 1660-talet, byggnadsminne, stall, vagnslider, ladugårdar, alléer, ädellövskog, park

Befintliga skydd

Byggnadsminne, 3 kap. KML. Öster-Malma – herrgården med park enligt beslut 1983-09-23.

Fornlämningar, 2 kap. KML

Riksintresseområde för kulturmiljövården 3kap.6§ MB

PBL 8 kap. §13, 14, 17 – skydd för övriga byggnader och bebyggelselagen

Biotopskydd för ädellövskog, alléer, vattendrag.

Uttolkning av gräns 2014

Riksintresset inkluderar de obrutna och oexploaterade skogspartierna med deras horisonter som omger herrgårdsmiljön samt 1800-talets och 1900-talets bebyggelse som hör till herrgårdens ekonomiska system samt grindstugan Bruket.

Tid	Bebyggelse	Markanvändning	Kommunikation	Samhällsideologi Makt/sociala	Karaktärsområden/ -lämningar Illustrationsförslag
Förhistorisk tid	Stenåldersfynd, goda förutsättningar för stenålderboplatser Enstaka gravar och ett gravfält invid Öster-Malma		Fornborgssystem i omgivningarna till Malmasjön		Karta med strandlinjer
Medeltid	Öster-Malma by?		Närhet till Eriksgatan i väster		
1600-talet	Säteribildning utifrån Öster-Malma by Corps de logi med flyglar från 1660-talet		Landsväg i väster	Adeln	Corps de logi med flyglar från 1660-talet Landskapskartor
1700-tal	Stall och vagnslider 1730-talet			Adeln	Stall och vagnslider 1730-talet
1800-tal	Ladugård			Adeln	Ladugård
1900-tal	Svenska jägareförbundets kursgård, sent 1900-tal Jordbruk i stordrift			Intresseorganisation - Kursgård	